

Ιστορία και Θρησκευτικά στη διαπολιτισμική τάξη: πρόβλημα ή μια ουσιαστική ευκαιρία;

**Πάολα Μουγγιά, Εκπαιδευτικός Π. Ε., Υποψήφια Διδάκτωρ,
Πάντειο Πανεπιστήμιο**

Το Δημοτικό Σχολείο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης Αλσούπολης είναι δημόσιο και ιδρύθηκε το 1984 ως σχολείο Υποδοχής Αποδήμων Ελληνοπαίδων από αγγλόφωνες χώρες, δηλαδή Η.Π.Α, Καναδά, Αυστραλία, Αγγλία, Ν. Αφρική.

Στη συνέχεια μετονομάστηκε σε σχολείο Υποδοχής Παλιννοστούντων από αγγλόφωνες χώρες. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 άρχισε να εγγράφεται στο σχολείο ένα σημαντικό ποσοστό προσφύγων πολέμου από χώρες της Αφρικής και παιδιά εργαζομένων από τις Φιλιππίνες.

Από το 1996 έχει ονομαστεί σχολείο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης με λίγα γηγενή παιδιά (10%) και παιδιά περίπου τριάντα (30) άλλων εθνικοτήτων.

Στο σχολείο σε ποσοστό 70% δεύτερη γλώσσα είναι η αγγλική ενώ το 40% περίπου των μαθητών μιλάει τρεις γλώσσες (μητρική- αγγλική- ελληνική). Το διδακτικό προσωπικό είναι σε μεγάλο ποσοστό μόνιμο και χωρίς μεταθέσεις για πολλά χρόνια, ενώ, γενικά, οι αντιδράσεις στις αλλαγές της «ονομασίας» με ό,τι αυτές συνεπάγονταν χαρακτηρίζονται ως «ευαισθητοποιημένες». Μία παρατήρηση που αξίζει να προσεχθεί είναι η με διάφορους τρόπους σχέση, επαφή, διάδραση πολλών μελών του διδακτικού προσωπικού με ξένες χώρες. Αρχικά η προσαρμογή σε νέα δεδομένα και διαπολιτισμικές προσεγγίσεις σε ορισμένα γνωστικά αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος όπως η Γεωγραφία, η Μελέτη Περιβάλλοντος και η Ιστορία, πιθανόν να έλαβε χώρα «χωρίς μεγάλη αντίσταση». Έγινε αντιληπτό ότι η «ύπαρξη των διαφορετικών άλλων» και η διάδραση μαζί τους «ωφελεί» τη διδασκαλία αυτών των μαθημάτων.

Στο Σχολείο της Αλσούπολης στη διάρκεια αυτών των χρόνων και λαμβάνοντας υπ' όψιν τις συνεχείς αλλαγές στη σύνθεση των μαθητών, ακολουθήθηκαν διάφορες μέθοδοι κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Στα ολιγομελή τμήματα είναι εφικτό να διδάξει ο δάσκαλος ατομικά τον κάθε μαθητή. Αν και ολιγομελή τα τμήματα, είναι χωρισμένα σε επίπεδα που λειτουργούν ως ομάδες. Ο τρόπος εργασίας είναι παρόμοιος με αυτόν των μονοθέσιων σχολείων, η δε διδασκαλία πολλές φορές γίνεται συνεργατική (partnership teaching). Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος επίσης καλύπτει κάποιες ανάγκες. Παλαιότερα, δεν υπήρχε μεγάλη δέσμευση από το επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η σχολική μονάδα λειτουργούσε με ένα «άτυπο» Αναλυτικό Πρόγραμμα, με ευελιξία και αρκετή ελευθερία.

Οι εκπαιδευτικοί, μέσα από την εμπειρία, των 20 περίπου χρόνων, διδασκαλίας των ελληνικών ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας ανέπτυξαν διάφορες μεθόδους για ν' αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της έλλειψης ειδικού διδακτικού υλικού. Ως δημόσιο το σχολείο χρησιμοποιεί τα βιβλία του Οργανισμού Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων. Στις τάξεις των αρχαρίων κυρίως γίνονται περικοπές της ύλης. Επιλέγονται ενότητες από οποιοδήποτε μέρος του βιβλίου. Διδάσκονται αποσπάσματα από τις ενότητες και περιλήψεις. Χρησιμοποιούνται κάποιες μεταφράσεις στηριγμένες σε ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Παλαιότερα ο δίγλωσσος χαρακτήρας του σχολείου ήταν περισσότερο ξεκάθαρος. Η διδασκαλία των βασικών όρων γινόταν συνήθως και στις δύο γλώσσες.

Όπως γίνεται αντιληπτό η έλλειψη ειδικού διδακτικού υλικού ήταν ένα χρόνιο πρόβλημα και ένα μόνιμα επαναλαμβανόμενο αίτημα. Από την άλλη μεριά όλοι οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποίησαν την ανάγκη να παράγουν δικό τους διδακτικό υλικό.

Αυτό είναι μια πολύ δύσκολη, χρονοβόρα αλλά και παρακινδυνευμένη διαδικασία. Το διδακτικό υλικό αυτό καλύπτει κάποιες συγκεκριμένες ανάγκες μία δεδομένη στιγμή, σε μία συγκεκριμένη τάξη. Όμως οι τάξεις αλλάζουν, η σύνθεση των μαθητών αλλάζει και κατά συνέπεια το όποιο διδακτικό υλικό πρέπει να προσαρμόζεται. Σ' ένα διαπολιτισμικό σχολείο- ειδικά για ορισμένα μαθήματα- θα έπρεπε οι δάσκαλοι να είναι προσεκτικοί και σε επιφυλακή ώστε να επαναπροσδιορίζουν, να ξανασχεδιάζουν και να προσαρμόζουν το διδακτικό έργο στις «ιδιαιτερότητες» των μαθητών.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα ήταν και είναι ακόμη η ακαταλληλότητα των βιβλίων του Οργανισμού. Δυστυχώς, το σχολείο δεν έχει εύκολα πρόσβαση στο διδακτικό υλικό που έχει παραχθεί από Πανεπιστημιακά Ιδρύματα ή από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Υπάρχουν ορισμένα βιβλία στη βιβλιοθήκες ως βιβλία αναφοράς. Βιβλία για τους μαθητές- όταν και αναποκτούνται με ιδιαίτερη δυσκολία και σε μικρό αριθμό. Μόλις τα τελευταία σχολικά έτη χρησιμοποιήθηκαν ορισμένα βιβλία του Π.Ι. και του ΚΕ.Δ.Α. για παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές.

Μέσα από την πολύχρονη εμπειρία της διγλωσσης διδασκαλίας στο Διαπολιτισμικό Σχολείο Αλσούπολης, συστάθηκε μία συγγραφική ομάδα η οποία συνέγραψε, στα πλαίσια Ευρωπαϊκού Προγράμματος, δύο εγχειρίδια Ιστορίας (για τις τάξεις Γ' και Δ') με διαπολιτισμική προσέγγιση. Πρόκειται στην ουσία για ένα απλοποιημένο εγχειρίδιο παγκόσμιας Ιστορίας με στόχο ο κάθε μαθητής, από οποιοδήποτε σημείο του κόσμου, να βρει μέσα σ' αυτό το βιβλίο ένα σημείο, μια εικόνα, μια λέξη, ένα μύθο από τη χώρα καταγωγής του. Συγχρόνως, οι γηγενείς μαθητές, ξεφεύγοντας από τα πλαίσια της ιστορίας όπως ήξεραν το μάθημα ως τώρα, μπορούν να γνωρίσουν στοιχεία για την ιστορία και τη μυθολογία και άλλων λαών του κόσμου- αν βεβαίως το υλικό χρησιμοποιηθεί από το σύνολο της τάξης. Έχουν ληφθεί υπ' όψιν - όσο ήταν δυνατόν - οι λαοί που έχουν σχέση με τις ομάδες των μαθητών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Ιλλυρία, Σκυθία, Αμερική, Αυστραλία, Προϊστορική Ευρώπη, Κίνα, Ιαπωνία, Αφρική, κ.ά.)

Χρονολογικά το πρώτο μέρος αρχίζει από τις απαρχές του κόσμου, την εμφάνιση των φυτών και των ζώων και φτάνει περίπου ως το 1200 π. Χ.. Το δεύτερο μέρος καλύπτει τη χρονική περίοδο από το 1200 π. Χ. ως περίπου το 146 π.Χ. με μια σύντομη αναφορά στη Ρωμαϊκή Ιστορία. Σημαντικό μέρος κατέχει η ελληνική ιστορία συμπεριλαμβάνοντας κι εδώ εμβόλιμα την ιστορία άλλων λαών στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Καταβλήθηκε προσπάθεια να συμπεριληφθούν στοιχεία για όλα τα μέρη της γης - γνώσεις ιστορικές, μύθοι, παροιμίες, ρητά.

Στο βιβλίο της Τρίτης συμπεριλαμβάνεται μια εκτενής περιγραφή των πρώτων εκατομμυρίων και εκατοντάδων χιλιάδων χρόνων της προϊστορίας ως το 5.000 π.Χ. περίπου. Η οργάνωση της ύλης παραπέμπει στο εγχειρίδιο του Οργανισμού, στην αρχική του μορφή, το οποίο περιελάμβανε μία εκτενή μελέτη της εξελικτικής πορείας του ανθρώπου στην Παλαιολιθική και στη Νεολιθική εποχή καθώς και στην Εποχή του χαλκού. Αυτή η εισαγωγή ανθρωπολογικών θεμάτων, όπως διαφαίνεται σε αρχικό, πιλοτικό στάδιο, υπηρετεί την εμπέδωση βασικών αρχών της διαπολιτισμικότητας. Σκοπός ήταν η τοποθέτηση των γεγονότων στο χρόνο να επιτυγχάνεται με τη λογική-ιστορική διαδοχή αιτίων και αποτελεσμάτων. Αυτή όμως η **αιτιακή** σχέση είναι η **ζωντανή γνώση** της ιστορίας.

Ζωντανές, λειτουργικές γνώσεις είναι εκείνες που βοηθούν το παιδί να αναπτύξει ένα συνολικό αντιληπτικό σύστημα για να ερμηνεύσει τον κόσμο. Ζωντανές, λειτουργικές γνώσεις είναι εκείνες που συσχετίζονται με τα προσωπικά βιώματα και τις εμπειρίες του παιδιού. Τέτοιες γνώσεις θα βρούμε στην ιστορία των πρώτων ανθρώπων. Ο άνθρωπος είναι οικείος και συγκεκριμένος. Οι άνθρωποι όλων των εποχών (και όλων των περιοχών) έχουν κάτι κοινό μεταξύ τους και επομένως και με τους σύγχρονους «διαφορετικούς (;) μεταξύ τους» μαθητές: κάποιες απλές, θεμελιακές **ανάγκες**. Σε αυτό το σημείο τα δεδομένα της εξελικτικής ανθρωπολογίας «αγγίζουν» τα μικρά παιδιά. Η εξασφάλιση τροφής και νερού, η ανάγκη για ασφάλεια, η ικανότητα αυτό-προστασίας και αντιμετώπισης δυσμενών συνθηκών, η δυνατότητα αναπαραγωγής, η ανάγκη για δύναμη και κυριαρχία, για ανέσεις, για γνώσεις και επικοινωνία και η ανάγκη για αξιοπρέπεια, αναγνώριση και ελευθερία είναι ανάγκες οικείες και συγκεκριμένες Δεν είναι βέβαια οι μόνες ανάγκες, αλλά είναι βέβαιο ότι τα παιδιά εύκολα μπορούν να καταλάβουν ότι οι άνθρωποι οποιασδήποτε εποχής είχαν τις ανάγκες αυτές και αγωνίζονταν να τις ικανοποιήσουν, γιατί αυτές είναι **και δικές τους ανάγκες**. Η πορεία της εξέλιξης παρουσιάζεται στα παιδιά ως μια **αλυσίδα**, μια σειρά αιτίων και αποτελεσμάτων, ένας συνεχής αγώνας ικανοποίησης αναγκών.

Τα εγχειρίδια αυτά συνοδεύονται - σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό- από διγλωσσα τεύχη-βοηθήματα που περιέχουν τη μετάφραση τυχόν αγνώστων λέξεων και όρων στη μητρική γλώσσα του μαθητή. Παρατίθεται και ο βασικός τύπος ενώ μία σημαντική λέξη-κλειδί παρουσιάζεται ως οικογένεια λέξεων με τα παράγωγά της. Στο βοήθημα περιλαμβάνονται μύθοι ή στοιχεία μικροϊστορίας, μεταφρασμένα στη μητρική γλώσσα για περαιτέρω χρήση ή προσωπική μελέτη.

Αυτά τα κείμενα συνεισφέρουν στην ενίσχυση της μητρικής γλώσσας, ενός θεσμού που αν και νομοθετημένος, δεν έχει ενεργοποιηθεί παρά ελάχιστα. Η ευελιξία των εγχειριδίων αυτών έγκειται στο ότι το βιβλίο του μαθητή, ως βιβλίο αναφοράς, έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει παράλληλα και ακόμη και μέσα σε μία κανονική τάξη γιατί καθιστά το μαθητή αυτόνομο.

Οι αρχικοί στόχοι της συγγραφικής ομάδας- όπως είχαν διαμορφωθεί μέσα από τους διάχυτους προβληματισμούς του σχολικού χώρου- περιελάμβαναν και αντίστοιχα βιβλία για το μάθημα των Θρησκευτικών. Οι λεπτομέρειες ως προς το σχεδιασμό τους τέθηκαν υπό μελέτη, αλλά κανείς, όπως φαίνεται, δεν «αγγίζει» ευαίσθητα θέματα · κανείς δεν επιθυμεί ή ίσως δεν τολμά!

Οι μόνοι που καλούνται πάντα να διαπραγματευθούν όλα τα θέματα- με όποιο τρόπο μπορούν και με όποια εφόδια τους παρέχονται- είναι οι δάσκαλοι μέσα στην τάξη.

Μέχρι σήμερα δε διαθέτουμε επιστημονικά έγκυρα στοιχεία για τα Σχολεία Παλιννοστούντων, ενώ το νέο θεσμικό πλαίσιο αφήνει βασικά ερωτήματα για τη λειτουργία των σχολείων αυτών (Διαπολιτισμικής) αναπάντητα^[11]. Τα μαθήματα των Θρησκευτικών και της Ιστορίας θεωρούνται συνήθως ως “δευτερεύοντα” μαθήματα στο άτυπο, “κρυφό” αναλυτικό πρόγραμμα των τάξεων με μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών μαθητών. Ιδιαίτερα, δε στα Διαπολιτισμικά Δημοτικά σχολεία, σε συνδυασμό με τα θέματα των εθνικών εορτών, της πρωινής προσευχής και του εκκλησιασμού, αποτελούν ένα μόνιμο πεδίο προβληματισμού και αμφισβητήσεων. Αντιμετωπίστηκαν αυτά τα θέματα μετά το νόμο 2413/96 της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης; Πώς διαπραγματεύονται οι εκπαιδευτικοί καθημερινά τα προβλήματα που προκύπτουν;

Μία διαπολιτισμική προσέγγιση του μαθήματος της Ιστορίας πλαισιωμένης με μύθους από όλον τον κόσμο – μια πραγματικά πολυεθνική-πολυπολιτισμική ματιά στην Ιστορία, χωρίς δογματικές αφετηρίες, κρίνεται απαραίτητη. Στο Σχολείο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης Αλσούπολης έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση. Η παραδοσιακή μεθοδολογική προσέγγιση ήταν γεγονοκεντρική και χρονολογική, η διδασκαλία γινόταν μετωπικά και η οργάνωση ήταν δασκαλοκεντρική. Το σχολικό βιβλίο ήταν η αρχή και το τέλος, ήταν το «βιβλίο-αυθεντία». Η αδυναμία παρακολούθησης του βιβλίου του Οργανισμού εξαιτίας του επιπέδου γλωσσομάθειας των αλλόφωνων μαθητών αποτέλεσε το ερέθισμα για την αναζήτηση μιας άλλης διαδικασίας. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τη χρήση ιστορικής γραμμής, διαθεματικές συγκρίσεις και περιβαλλοντικές παρατηρήσεις, τη χρήση κινούμενων σχεδίων, πολλών βιβλίων, εικόνων και ταινιών στο video, εργασία σε project, επισκέψεις σε μουσεία, παιχνίδια και περιγραφές από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, **δραματοποίηση** η οποία ανάγεται σε ύψιστο εκπαιδευτικό εργαλείο. Ο όρος ενσυναίσθηση^[21] (empathy) στη διδακτική παραπέμπει σε δεξιότητες που αποκτά ο μαθητής, ώστε να βοηθείται να προσεγγίζει με το συναίσθημα και τη φαντασία του βασικά εσωτερικά στοιχεία του υλικού που μελετά. Η προσέγγιση αυτή συνίσταται στη φαντασιακή προβολή του εαυτού μας μέσα στη χρονική στιγμή που εξετάζουμε. Ο πλουραλισμός και ο σεβασμός του διαφορετικού που διαπνέουν τη Διαπολιτισμική Αγωγή προσδίδουν στα παιδιά μεγαλύτερη ελευθερία και άνεση να κινούνται μέσα στο χωρόχρονο, ν’ αντιλαμβάνονται τόσο διαφορετικές συνθήκες ζωής και να παίζουν ρόλους εμπνευσμένους από το μακρινό παρελθόν του ανθρώπου.

Είτε ο εκπαιδευτικός έχει ειδικό διδακτικό υλικό, είτε όχι, μπορεί να εμπλουτίσει το γνωστικό αντικείμενο με στοιχεία των πολιτισμών των εθνικών ομάδων που εκπροσωπούνται στην τάξη. Στόχος είναι η ανάδειξη των θετικών στοιχείων κάθε κουλτούρας, η ανάδειξη ενός “ενδιαφέροντος άλλου” τον οποίο αναγνωρίζει το σύνολο της τάξης, κατανοεί και αποδέχεται. Φωτογραφίες των παιδιών στον παγκόσμιο χάρτη, μερικά βελάκια που ξεχωρίζουν κι άλλες χώρες, παρουσιάσεις διαφόρων εθνικών συμβόλων μέσα σε Σχέδια Εργασίας ή ατομικά φύλλα που ν’ αφορούν τους μύθους, τις παραδόσεις, τις εθνικές εορτές, την ιστορία “των άλλων”. Είναι απλό καθώς τα καινοτόμα προγράμματα των τελευταίων ετών παρέχουν το σχολικό χρόνο και την ευκαιρία στον ευαίσθητο εκπαιδευτικό να λειτουργήσει ευέλικτα. Κι είναι αυτή η τόσο απλή γνωριμία που οδηγεί στην κατανόηση και την αποδοχή της διαφορετικότητας. Και τότε η διαφορετικότητα γίνεται οικεία και ο αλληλοσεβασμός φαντάζει εφικτός κι όχι ουτοπικός.

Η φιλοσοφία της διαθεματικής προσέγγισης καθώς και η εφαρμογή της στην πράξη προσδίδουν στον εκπαιδευτικό επιπλέον μεθοδολογικά εφόδια και την απαραίτητη ευελιξία ώστε ν' αναπτυχθεί διδακτικά προς την υιοθέτηση και διάχυση της διαπολιτισμικής θεώρησης στο σύνολο του έργου του.

Το μάθημα των Θρησκευτικών, της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής, διδάσκεται στα Διαπολιτισμικά Σχολεία όπως προβλέπει ο νόμος και σύμφωνα με ό,τι ισχύει και για όλες τις σχολικές μονάδες της χώρας. Δεν υπάρχει καμία ειδική ρύθμιση μετά το νόμο 2413/96 και το Προεδρικό Διάταγμα του 1999 που να δίνει τη δυνατότητα στα Διαπολιτισμικά Σχολεία να χειρισθούν τα θέματα των Εθνικών εορτών, της πρωινής προσευχής και του Εκκλησιασμού σύμφωνα με τη σύσταση του μαθητικού πληθυσμού. Το νομικό κενό παραμένει. Οι αρμοδιότητες του Συλλόγου Διδασκόντων υπόκεινται σε συνεχή αμφισβήτηση, ενώ αποφάσεις τόσο σημαντικές λαμβάνονται με μεγάλη δυσκολία – αν λαμβάνονται. Καμία νομοθετική ρύθμιση δεν επιτρέπει στη διαπολιτισμική σχολική μονάδα να διαπραγματευθεί ουσιαστικά αλλά λεπτά ζητήματα.

Είναι ενδιαφέρον στο σημείο αυτό να γίνει μια αναφορά στα θρησκευόμενα των μαθητών του Διαπολιτισμικού Σχολείου της Αλσούπολης κατά τη φετινή σχολική χρονιά 2003-2004. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στο σχολείο αυτό φοιτούσαν για πολλά χρόνια Έλληνες παλιννοστούντες με δεδομένη την Ορθόδοξη Χριστιανική τους ταυτότητα στο σύνολό τους. Οι εξαιρέσεις ήταν λίγες και αφορούσαν κυρίως παιδιά προσφύγων. Η τωρινή εικόνα διαφέρει κατά πολύ... Αναλυτικά: σε σύνολο 148 μαθητών οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι είναι 48, οι Χριστιανοί Καθολικοί 48, οι Χριστιανοί Διαμαρτυρόμενοι 4, οι Χριστιανοί Πεντηκοστιανοί 13, οι Χριστιανοί Αγγλικανοί 2, οι Χριστιανοί Ευαγγελιστές 1, οι Χριστιανοί που δήλωσαν απλώς Χριστιανοί 4, οι Μουσουλμάνοι 20, οι Μάρτυρες του Ιεχωβά 4, αυτοί που δεν δήλωσαν ή είναι αβάφτιστοι 3 και τέλος ένας μαθητής πρόσφυγας από το Θιβέτ, Βουδιστής, ο οποίος, αν και εγγεγραμμένος, δεν παρουσιάστηκε εφέτος.

Ως προς τη διαπραγμάτευση του γνωστικού αντικείμενου των Θρησκευτικών, οι προβληματισμοί όπως διαμορφώθηκαν μέσα στο σχολικό χώρο συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία: α) ιστορικοποίηση» του μαθήματος των Θρησκευτικών με παράλληλο δανεισμό της διδακτικής μεθοδολογίας της Ιστορίας, β) κατάλληλοι χειρισμοί κατά τη χρήση των εγχειριδίων του Οργανισμού που περιλαμβάνουν γενικεύσεις, αφαιρέσεις κεφαλαίων και επιλογή των ενοτήτων που προάγουν την ηθική και τις πανανθρώπινες αξίες, γ) μελέτη και παρουσίαση των κοινωνικών θρησκευτικών δρώμενων που σχετίζονται με τη θρησκεία κάθε λαού και δ) αναλύσεις με βάση την επιστήμη της Συγκριτικής Θρησκευολογίας και αναζήτηση κοινών στοιχείων – αρχών τα οποία περιέχονται στα δόγματα και τα θρησκευόμενα του μαθητικού πληθυσμού. Τα σημεία αυτά αφορούν τη διδασκαλία στο σύνολο της τάξης και όχι σε ένα μέρος της με τους υπόλοιπους μαθητές (πόσους; την πλειοψηφία;) να βρίσκεται εκτός λόγω απαλλαγής. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στο τρίτο από τα παραπάνω σημεία που αφορά την πολιτισμική, λαογραφική έκφραση της θρησκείας. Μέσα από projects οι μαθητές παρουσιάζουν τις εμπειρίες τους, τις χώρες τους, τον εαυτό τους. Ο κοινωνικός και λαογραφικός χαρακτήρας αυτής της προσέγγισης θα κρατά ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών και θα προάγει αυτές τις ίδιες τις αρχές της διαπολιτισμικότητας. Κατά συνέπεια η πρόταση αυτή αφορά τον επαναπροσδιορισμό του στόχου του μαθήματος: αντί για τη διδασκαλία του δόγματος, οι ίδιοι οι στόχοι της Διαπολιτισμικής Αγωγής. Καθίστανται τότε τα Θρησκευτικά ένα όργανο συνοχής του σχολείου, το κεντρικό μάθημα που ενώνει τους μαθητές αντί να τους χωρίζει! Από την άλλη μεριά, οι στόχοι της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής δε θα ήταν δυνατό να μεταβληθούν αναφορικά με τους Χριστιανούς Ορθόδοξους μαθητές. Είναι δυνατό να επιτευχθούν μέσα από παράλληλη ή συνεργατική διδασκαλία, ξεχωριστή ώρα ή διαφορετική ομάδα εργασίας· διευθετήσεις απλές αν το σχολικό πρόγραμμα συντάσσεται με ευελιξία και διάθεση για εύρεση λύσεων. Απαραίτητη δε προϋπόθεση είναι η ίδια η σχολική μονάδα να θέτει στόχους και ν' αξιολογεί το έργο της συνυπολογίζοντας την ποσοστιαία εκπροσώπηση των διαφόρων δογμάτων και θρησκευμάτων.

Η διαφορετικής προσέγγισης διδασκαλία της Ιστορίας και των Θρησκευτικών μπορεί να συνεισφέρει ουσιαστικά στη γλωσσική καλλιέργεια των αλλοφώνων μαθητών, αλλά το κυριότερο, προσφέρει μια πραγματική ευκαιρία να αλλάξει το κλίμα της τάξης, να ευαισθητοποιηθούν όλοι οι μαθητές, να γίνει βίωμα η δια-

πολιτισμική προσέγγιση και να προαχθούν εν τέλει οι πανανθρώπινες αξίες του αλληλοσεβασμού και της ειρηνικής συμβίωσης.

Συμπερασματικά, ο κύριος και απώτερος σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι η **διατύπωση ορισμένων προβληματισμών** οι οποίοι μεταφέρουν την «αγωνία» της καθημερινής πράξης και των συνεπειών του νομικού κενού. Πιθανόν να αποτελέσουν προτάσεις που ν' αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική σε σχέση με τη Διαπολιτισμική Αγωγή. Όμως η ίδια η σχολική πραγματικότητα, η παρουσία των αλλοεθνών και αλλόθρησκων μαθητών μέσα στις τάξεις, οι επείγουσες ανάγκες όλων των μαθητών αλλά και των ίδιων των εκπαιδευτικών οι οποίοι καλούνται να διαπραγματεύονται συνεχή πολύπλοκα θέματα και να επιλύουν απτά προβλήματα, διαμορφώνουν μία ξεχωριστή κατάσταση. Κατά τη διδασκαλία της Ιστορίας και των Θρησκευτικών ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να υπερβεί τα κοινωνικά στερεότυπα, τις προκαταλήψεις και τις διδακτικές συνήθειές του. Ο εκπαιδευτικός καλείται να παρέμβει **με ευαισθησία και ευελιξία** στην εκπαιδευτική διαδικασία της οποίας είναι και ο ίδιος αδιαχώριστος παράγοντας "προσαρμόζοντάς την στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών".^[31] Τα ερωτηματικά, όμως, είναι πάντα εκεί, διαγράφονται στα λαμπερά μάτια των παιδιών. Και τα παιδιά - οι αριθμοί των στατιστικών, οι φορείς των "ιδιαιτεροτήτων"- είναι πάντα εκεί, περιμένουν *να τους δώσεις την αγάπη σου, όχι όμως και τις ιδέες σου, γιατί ιδέες έχουν δικές τους. Είναι οι γιοι και οι κόρες της λαχτάρας της ζωής για τη ζωή. Είσαι το τόξο απ' το οποίο εκτοξεύονται τα παιδιά σου σαν ολοζώντανα βέλη. Κάνε, τοξότη, η σαΐτα που στα χέρια κρατάς να σημαίνει χαρά.* Kahlil Gibran

Σημειώσεις

1. Δαμανάκης Μ.(1997), σελ. 74, 84.
2. Λεοντσίνης Γ.Ν. (1999)
3. Νόμος 2413/1996

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Ελληνική

- Γεωργογιάννης, Π. (1997), *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*, Αθήνα: Gutenberg.
- Δαμανάκης, Μ. (1993), *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα: Gutenberg.
- Δαμανάκης, Μ. (1997), *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα: Gutenberg.
- Διακρίσεις - Ρατσισμός - Ξενοφοβία και Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*, (2001), Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Κάπα research a.e. για λογαριασμό της Unicef, <http://www.unicef.gr/reports/racism.htm>
- Λεοντσίνης Γ.Ν. (1999), *Ιστορία - περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα.
- Μάρκου Γ.Π. (1997α), *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Αθήνα.
- Μάρκου Γ.Π. (1997β) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών*, Κε.Δ.Α., Αθήνα.
- Μάρκου Γ.Π., επιμ. (1999), *Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Διαπολιτισμική Αγωγή*, Κε.Δ.Α., Αθήνα.
- Μπερερής Π. (2001), *Για μια Διαπολιτισμική Εκπαίδευση σε μια Πολυπολιτισμική Κοινωνία*, Αθήνα: ariroshora.
- Παπός Α.(1998), *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική*, τ.1, Αθήνα.
- Παπαχρήστου Κ.(2000), *Η Διαπολιτισμική Προοπτική στην Ελληνική Εκπαίδευση*, άρθρο στο περιοδ. Εκπαιδευτική Ρότα, τ.7.
- Τζάνη Μ. (1998), *Το ιδεολογικό μήνυμα του Ελληνισμού στην αγωγή του ανθρώπου*, Αθήνα:Γρηγόρης.
- Τζάνη Μ. (1998), *Λεμόνι στη Συνείδηση*, Αθήνα.
- Τζάνη Μ. (2004), *Κοινωνιολογία Παιδείας*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- ΦΕΚ 186/27.12.1983, Π.Δ. 494, ΦΕΚ 110/27.8.1990, Νόμος 1894, ΦΕΚ124/17.6.1996, Νόμος 2413.

Διεθνής

- Baker C. (1993), *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Multilingual Matters*, London.
- C.I.S.V. publications, www.cisv.org.

- EC, (1993), Task Force, Action Plan: *Intercultural Education, Children of Migrant Workers*, Brussels.
- Eliade M., (ed.) (1986), *Encyclopaedia of Religion*, N. Y.: Macmillan.
- From a Culture of Violence to a Culture of Peace*, Peace and Conflict Issues Series, (1996) Paris: UNESCO Publishing.
- Modgil S., Ζώνιου - Σιδέρη Α., Χαραμής Π. (1997), *Πολυπολιτισμική εκπαίδευση: προβληματισμοί, προοπτικές*, Sohan Modgil...και αλ. επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Ζώνιου - Σιδέρη Α., Χαραμής Π., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Neill A.S.(1972), *Θεωρία και Πράξη της Αντιαυταρχικής Εκπαίδευσης*,(μτφρ. Λάμπου Κ.) Αθήνα: Μπουκουμάνης.
- Seeking Religion* (series) (1991), London: Hodder & Stoughton.

Πρακτικά

- Ενίσχυση της σχολικής επιτυχίας των παιδιών μειονοτήτων με κίνδυνο περιθωριοποίησης». Burgos, Ισπανία [στα πλαίσια ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού προγράμματος σε συνεργασία με τέσσερα διαπολιτισμικά σχολεία του εξωτερικού (Ισπανία, Ρουμανία) και το Πανεπιστήμιο Αθηνών. (Σωκράτης comenius action 2).] Πολυγραφημένα Πρακτικά
- « Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης», Σάπες Ροδόπης 21-24/4/1999. Πολυγραφημένα Πρακτικά.